



Rok 1968:

Zmařená očekávání a začátek „éry strachu“ pohledem učitelů základních škol

Michal Šimáně
Jiří Zounek



Každodenní život základní školy v období normalizace pohledem učitelů.

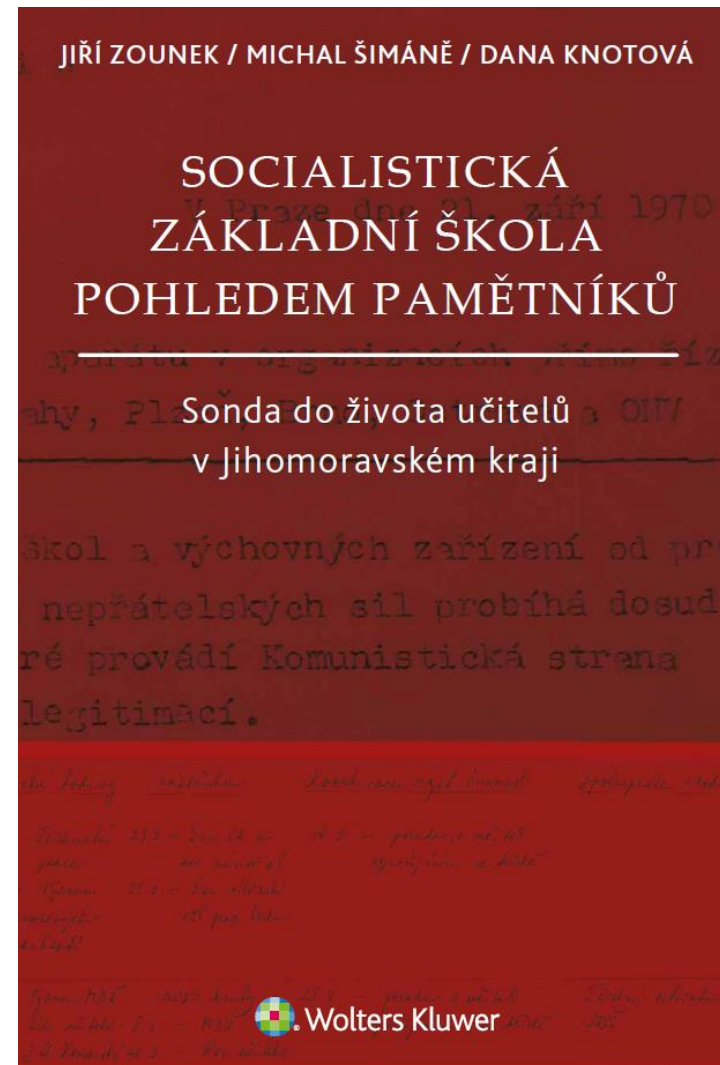
Využití orální historie při studiu soudobých dějin školství

- Primárně vědecký projekt
- Výsledky využitelné ve výuce (SŠ, VŠ, pomůcka učitelů)

(2014-2016)

Využití ve výuce soudobých dějin:

- Analýza a interpretace přepsaných rozhovorů či publikovaných pramenů.
- Příklady pramenů.
- Metodologická literatura + archivy, v nichž jsme báдали (názvy fondů).
- Projektová výuka.

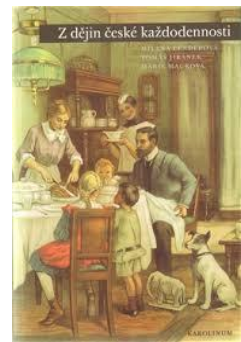


Výuka soudobých dějin (školství)

Jak postupovat proti klesajícímu historickému vědomí a krizi hodnot:

„Jestliže se však **zaměříme na každodenní život ... snáze přimějeme čtenáře ... ke snaze pochopit všeobecnou podstatu lidství, ... problémy vzájemné komunikace, ... potřebu porozumění, ... tolerance...**“.

Lenderová, M., Jiránek, T., & Macková, M. (2009). Z dějin české každodennosti: život v 19. století. Praha: Karolinum.



JIŘÍ ZOUNEK / MICHAL ŠIMÁNĚ / DANA KNOTOVÁ

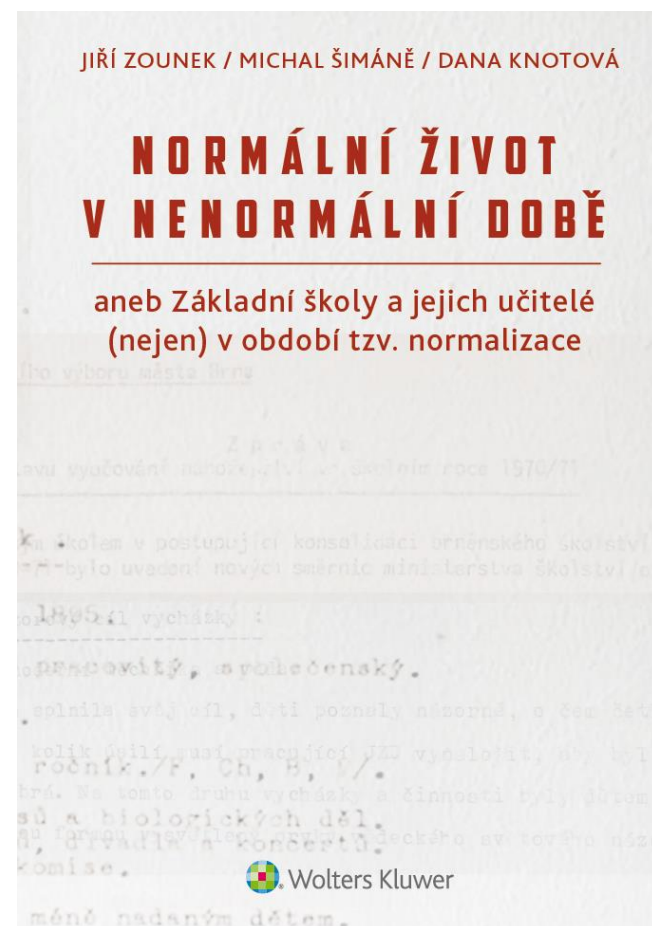
NORMÁLNÍ ŽIVOT V NENORMÁLNÍ DOBĚ

aneb Základní školy a jejich učitelé
(nejen) v období tzv. normalizace

 Wolters Kluwer

Dějiny školství v Československu v letech 1945–1989: historický kontext výzkumu	63
Poválečná léta	63
50. léta – těžká a chaotická dekáda	64
60. léta – období nadějí i zklamání	67
Normalizace – cesta zpět	68
Závěrečné ohlédnutí	71
Cesta k učitelské profesi	72
Předehra – kořeny vzdělávání učitelů	72
Cesta k učitelství v socialistickém Československu	74
Další vzdělávání	88
Život školy a výuka	96
Příprava na výuku	97
Pomůcky a učebnice	100
Výuka, struktura vyučovací hodiny	104
Schůze a porady	107

Mimopracovní život učitelů	113
Životní podmínky	113
Společenská angažovanost	117
Volný čas	121
Náboženská víra, politika ateizace a učitelé	126
Ateizace československé společnosti	127
Dopady politiky ateizace na školství	129
Pražské jaro pohledem učitelů základních škol	140
Závan svobody	141
Rozčarování	145
Očistou k „normálu“	147
Ideologické utužení	153



O naší metodě

- Orální historie (rozhovory) = zachováme paměť + naše interpretace, pochopení/vysvětlení jednání.
- Studium archivních zdrojů a legislativy = širší rámce tématu.
- Nemůžeme zobecňovat, jdeme spíše do hloubky (kontexty).

O naší metodě

- Dnešek může vést pamětníky k „očekávanému“ postoji, který ovšem nemusí být shodný s jejich tehdejšími postoji a hodnotovými orientacemi.

- Citlivá témata a mlčení.

Závan svobody a autonomie

Krajské vedení KSČ zpracovávalo školské dokumenty přicházející z ÚV KSČ až s půlročním zpožděním

(Fond KSČ JmK, MZA).

„Co se týče třeba těch dokumentů z okresu, co chodily ty příkazy... Vždycky jako co přišlo z okresu, tak se zapisovalo do tohohle sešitu nějakýho, jo, takže tam bylo vždycky čísel.

***A najednou to ubývalo**“ (Irena).*

„Filtrování“ školských dokumentů = určitá forma autonomie a nový prvek ve školství (projev pražského jara).

- Pod vlivem událostí pražského jara se postupně uvolňoval život na školách i v práci učitelů.
- Ve stranických dokumentech výrazně ubylo zdůrazňování komunistické ideologie. Většina místa byla věnována modernizaci vyučovacího procesu, převažovala odborná stránka.

(fond KSČ JmK, MZA)



Začátek školního roku 1968/69

„Já jsem brečela a brečela a brečela... prostě jsem byla s nervama úplně hin. A pak, to byly prázdniny, a pak jsme pětadvacátýho nastupovali do školy a to **byla taková hrozná nejistota, co se bude dít.**“ (Radana)

„Tak my jsme se potom sešli všichni a on tak: ‚No, to dopadlo. Ti Rusové nám...‘ **Jo, a takhle začal mluvit...** měl k tomu takovej krásnej (ironicky) proslov, **no, takový ty kecy. Já jsem se na něho dívala a povídám: ‚Vždyť je to komunista, co takhle mluví?‘**” (Žaneta)

Očistou k „normálu“

- První personální změny v oblasti školství začaly v řídicích orgánech na úrovni krajů a okresů.
- Následně prověřování ředitelů a učitelů, kteří byli členy KSČ. Souběžně ovšem byli prověřováni i tzv. nestraníci.

Očistou k „normálu“ (průběh pohovorů)

„Každej učitel napsal svoje osobní vyjádření a svůj osobní pohled na tu dobu. A jestli prostě souhlasí se vstupem vojsk a jak to viděl ... to byl základ, s tím se šlo k pohovoru... K tomu pohovoru vypracoval ředitel posudek... a teď se o tom hovořilo (Libor).

„Chtěli mě taky vyhodit, protože se mě ptali, proč teda jsem jako souhlasila s tím, co bylo před osmašedesátým, proč? Já říkám: no protože si začaly státní orgány a veřejnost vážit učitelů, přidali nám peníze a podporovali vzdělání a mně se to líbilo. A ten jeden chlapík na mě křičel: Za pár šupů jste zradila To byly takový výlevy“ (Radana).

Očistou k „normálu“ (finální verdikt)

„Tak, závěr, já nevím, my jsme psali většinou: ponechat na dosavadním pracovišti, v dosavadní funkci. Ale ono to ještě šlo k takzvaný okresní pohovorový komisi, která to jako přitvrzovala, napsala tam třeba: tři roky bez třídnictví. A já jsem si uvědomil, že to byly peníze, to byl finanční postih jo, tři roky bez třídnictví (Libor).“

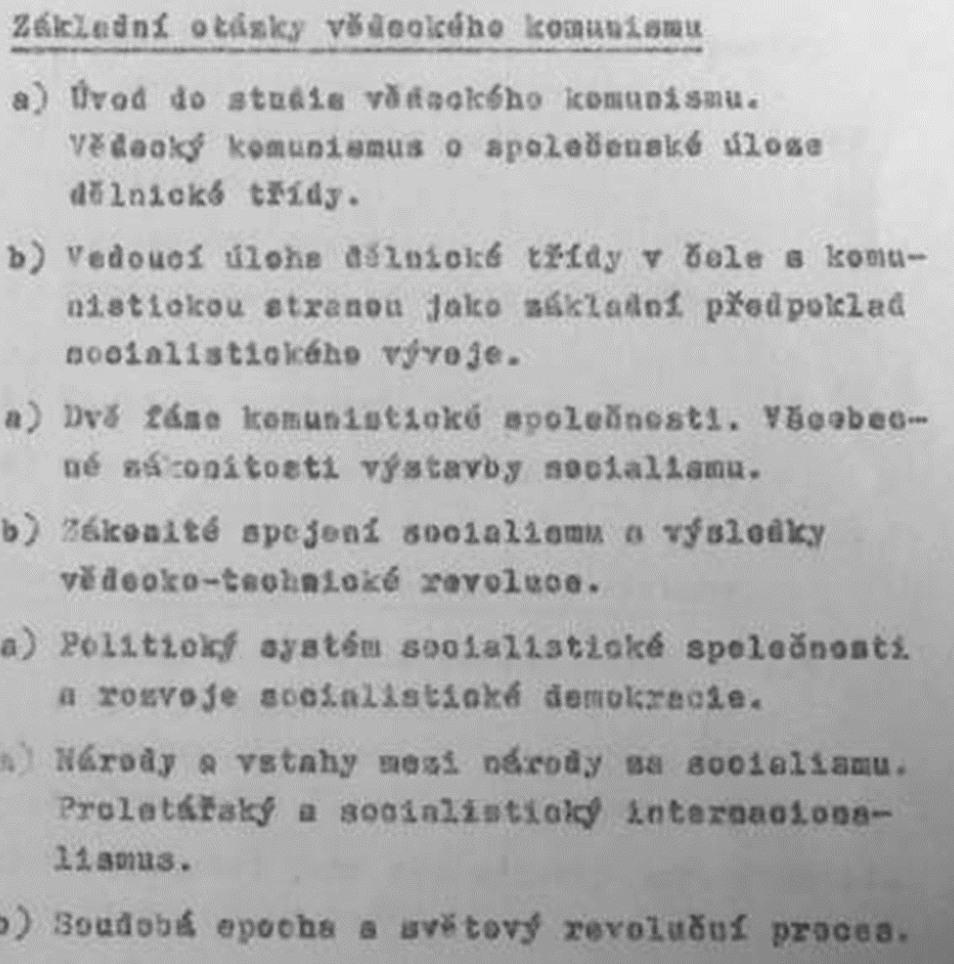
Očistou k „normálu“ (finální verdikt)

Další postihy, např.:

- Pozastavení platového postupu;
- Přeřazení na méně odpovědnou (a finančně ohodnocenou) práci;
- Přeložení ze svého původního místa na jinou (vzdálenější) školu;
- Rozvázání pracovního poměru (v nejkrajnějším případě).

Ideologické utužení

- Prvořadá pozornost se měla věnovat učiteli a jeho činnosti.
- Naplánováno další (politicko-výchovné) vzdělávání učitelů a školských pracovníků.



Ideologické utužení (dopady ve vyučování)

- Výchovné plány a spolupráce s tehdejšími společenskými organizacemi – pod vlivem KSČ (např. PO SSM).
- Výzdoba tříd, úprava nástěnek, účast na pracovních brigádách, na údržbě školního zařízení, školních hřišť, okolí školy atd.
- Vhodným prostředkem pro tyto výchovné cíle i významná výročí a dny.

Ideologické utužení (dopady v učitelském kolektivu)

Zhoršení klimatu i kolegiálních vztahů ve školách (ne ve všech školách, rozdíl venkov a města).

„To byly takový nepříjemný roky, kdy člověk, když se objevil někdo nový, tak napřed se muselo zjistit, o co jde a o koho jde jo ... No tak my jsme věděli, kdo sleduje a kdo chodí (Lara).“



Jiný příběh

- Poklidný průběh r. 1968.
- Důležitá role ředitele.

Život Karla – příběh učitele v socialistickém Československu¹

Jiří Zounek, Dana Knotová, Michal Šimáně
Masarykova univerzita, Filozofická fakulta

Závěrem

- Období uvolnění charakteristické určitým autonomním rozhodováním regionálních školských úřadů.
- Ve školách kladen menší důraz na ideologickou stránku výchovy na úkor odborné – snaha o modernizaci školství.
- Po invazi vojsk Varšavské smlouvy – poměrně rychlá organizace „nápravy/normalizace“ (prověrky), ideologická výchova učitelů, „převlékání kabátů“, strategie přežití.

- Výsledky nelze generalizovat.
- Jeden z významných limitů metody orální historie je „mlčení“ pamětníků při probírání zejména citlivých témat.
- Kombinace orální historie se studiem archivních pramenů = hlubší porozumění zkoumané problematiky.

Děkujeme za pozornost

Michal Šimáně - simane@phil.muni.cz

Jiří Zounek - zounek@phil.muni.cz